

MENGER CARL

Abstrakt

Představitel a zároveň i zakladatel rakouské školy Carl Menger (1840 – 1921) se nejvíce proslavil svým dílem *Základy národohospodářské nauky*, ve kterém obhajoval a objasňoval své teoretické metody. Vypracoval myšlenkový systém, který naprosto přetvořil ekonomickou teorii. Navazoval na klasické ekonomy – jeho úmyslem bylo klasickou ekonomii pouze rekonstruovat. Menger za svůj život rozpracoval řadu teorií. Mezi nejznámější patří například jeho teorie hodnoty – hodnotu popisoval jako ryze subjektivní záležitost. Zabýval se také podstatou směny. Mengerova teorie směny chápala směnu jako nástroj pro zvýšení subjektivního uspokojení. Další jeho významnou teorií byla teorie peněz. Peníze považoval za přirozený produkt lidského hospodaření. Jeho názory a myšlenky vedly až k tzv. sporu o metodu (Methodenstreit) mezi rakouskou a německou historickou školou, který koncem 80. let dozněl bez vítězů a poražených.

Klíčová slova

Teorie mezní užitečnosti, teorie hodnoty, statky prvního řádu, statky vyšších řádů, teorie směny, teorie peněz, spor o metodu

Key words

Marginal utility theory, theory of value, goods of first order, goods of higher order, theory of exchange, theory of money, methodological debate

Names

Böhm-Bawerk E., Hayek F. A., Jevons W. S., Mises L. von, Schmoller G., Schumpeter J. A., Wieser F.

Úvod

Carl Menger (1840 – 1921), zakladatel rakouské školy, vytvořil systém teorie hodnoty a ceny, který představuje základ rakouské ekonomické teorie. Mengerova pozice jako zakladatele fundamentálních doktrín rakouské ekonomie byla známa a vítána všemi eminentními autoritami v historii rakouské ekonomie. Mezi nejznámější patří například Joseph Alois Schumpeter, Ludwig von Mises či Friedrich A. Hayek.

Jelikož není sporu o Mengerově roli jako tvůrce charakterizujících principů rakouské ekonomie, neexistují ani námitky ohledně precizní povahy jeho přínosů. Ne každý uznává, že Mengerovo úsilí radikálně rekonstruovat teorii ceny na základě zákona marginálního užitku nebylo inspirováno pouze neurčitým subjektivismem v rozhledu.

Menger byl motivován specifickým cílem založit příležitostné spojení mezi subjektivními hodnotami vycházejícími pro možnosti spotřebitelů a objektivními tržními cenami použitými v ekonomických kalkulacích obchodníků. Klasičtí ekonomové formulovali teorii pokoušející se o vysvětlení tržních cen jako výsledků působení zákona nabídky a poptávky. Tito ekonomové byli přinuceni k omezení svých analýz na monetární kalkulace a možnosti obchodníků a zároveň zanedbávali spotřebitelský výběr z důvodu nedostatečně uspokojivé teorie hodnoty. Jejich teorie „kalkulované akce“ byla správná a použita při ničení protekcionistických a intervencionistických schémat merkantilistů z 16. a 17. století a statistických fantazií utopických socialistů 19. století. Mengerovým konečným cílem nebylo zničit klasickou ekonomii, jak bylo někdy naznačováno, ale doplnit a podpořit

klasický projekt pomocí začlenění teorie stanovení cen a monetární kalkulace do obecné teorie lidského jednání.

Život a práce

Carl Menger se narodil 28. února 1804 v Galicii, která je dnes součástí Polska. Byl to potomek staré rakouské rodiny, která zahrnovala řemeslníky, muzikanty, veřejné zaměstnance, armádní důstojníky, ze kterých všichni emigrovali z Čech generaci před jeho narozením. Jeho otec, Anton, byl právník a jeho matka, Caroline, byla dcera bohatého českého obchodníka. Měl dva bratry – Antona a Maxe. Rodině Mengerů byl udělen šlechtický titul, ale Carl sám upustil od titulu „von“ v brzké dospělosti.

Po studiích ekonomie na univerzitě v Praze a ve Vídni v letech 1859 až 1863 začal Menger pracovat jako novinář. Mladý Menger dosáhl ve své novinářské profesi velmi rychle důležitého postavení. Napsal také řadu novel a komedií, které byly serializované pro noviny. V roce 1865 se setkal a podělil se o důvěrnosti s liberálním rakouským premiérem R. Belcredim. Na podzim roku 1866 opustil *Vídeňské noviny* – oficiální noviny, pro které pracoval jako tržní analytik, aby se mohl připravit na ústní zkoušky a získat doktorát z práv. Po složení zkoušky šel Menger v květnu 1867 pracovat jako koncipient. Svůj právnícký titul získal na univerzitě v Krakově v srpnu téhož roku. Brzy se však vrátil k práci ekonomického novináře.

V roce 1867, ihned po obdržení právníckého titulu, se Menger dostal do oblasti politické ekonomie. Během dalších čtyř let pečlivě vypracovával myšlenkový systém, který by naprosto přetvořil ekonomickou teorii. Mengerova ekonomie se začala využívat v roce 1871 společně s publikováním *Základů národohospodářské nauky* a nesmazatelně změnila historii ekonomického myšlení. Jako ekonomický novinář pozoroval Menger ostrý kontrast mezi faktory, které klasičtí ekonomové identifikovali jako nejvíce důležité k vysvětlení stanovení cen, a faktory, které podle zkušených účastníků trhu měly největší vliv na proces cenové tvorby. Toto pozorování bylo počáteční inspirací pro Mengerovo náhlé a hluboké zaujetí v ekonomických otázkách po roce 1867 a jistě bylo také v souladu s jeho konečným cílem rekonstruovat teorii cen.

V roce 1870 obdržel Menger pozvání na úřední schůzku od rakouské vlády, která byla v té době tvořena stranou liberálů. S publikovanou prací v ruce a s úspěšným dokončením habilitačních zkoušek v roce 1872 splnil Menger požadavky na funkci neplaceného lektora s kompletními profesorskými privilegii, kterou vykonával na Fakultě právních a politických věd na univerzitě ve Vídni. I po povýšení na placeného profesora na plný úvazek pokračoval v práci novináře a to až do roku 1875.

V roce 1876 získal Menger místo jako jeden z tutorů osmnáctiletého korunního prince Rudolfa von Habsburga. Během dvouletého kursu učil Menger Rudolfa na cestách po Evropě. Po jeho návratu do Vídně byl Menger jmenován císařem Francem Josefem, Rudolfovým otcem, vedoucím Katedry politické ekonomie na vídeňské právnícké fakultě, kde vykonával své povinnosti jako řádný profesor.

Jistý v prominentní akademické pozici byl Menger schopen začít se zajímat o formulování, objasnění a obranu teoretických metod, které přijal ve svých *Základech národohospodářské nauky*. Pozdější kniha byla v Německu ignorována, protože v 70. letech se němečtí ekonomové téměř kompletně dostali pod nadvládu mladší historické školy, která byla vedena Gustavem Schmollerem a byla hořce zaujatá proti Mengerovu abstraktnímu stylu

ekonomického teoretizování. Ovoce Mengerova metodologického výzkumu bylo publikováno v roce 1883 v knize *Zkoumání o metodě společenských věd a politické ekonomii zvláště*. Jeho předešlá kniha byla chladně ignorována, ale *Zkoumání o metodě společenských věd a politické ekonomii zvláště* urychlily rozruch mezi německými ekonomy, kteří horečně odpověděli posměšnými narážkami na Mengera a „rakouskou školu“. Tento pozdější termín vymysleli a použili němečtí historici za účelem zdůraznit odpojení Mengera a jeho následníků od hlavního proudu německé ekonomie. Menger na narážky odpověděl v roce 1884 kousavým pamfletem *Omyly historismu v německém národohospodářství* a toto následoval známý „spor o metodu“. Začaly metodologické debaty mezi rakouskou a německou historickou školou.

Mengerovo psaní a učení začalo uprostřed 70. let lákat řadu brilantních následovníků – například Eugena von Böhm-Bawerka a Friedricha von Wiesera. Mezi lety 1884 a 1889 se začala díla těchto mužů (i jiných ovlivněných Mengerem) valit v obrovském množství – to vedlo ke vzniku rakouské školy. Koncem 80. let byly Mengerovy doktríny představeny ekonomům ve Francii, USA, Velké Británii či Holandsku.

Poté, co se koncem 80. let 19. stol. přestal aktivně podílet na „sporu o metodu“, přesunuly se Mengerovy zájmy od metodologických záležitostí k otázkám čisté ekonomické teorie a aplikované ekonomiky. V roce 1888 vydal významný článek o teorii kapitálu *K teorii kapitálu*. Během tohoto období se také stal hlavním členem komise pověřené reformou rakouského měnového systému. Tato role ho stimulovala k hlubšímu zamyšlení nad problémy měnové teorie a politiky. Výsledkem byl příval článků o měnové ekonomice vydaných v roce 1892. Významným se stal například článek *Peníze* – inovační příspěvek k monetární teorii. Menger pokračoval v akademickém životě, dokud v roce 1903 neodstoupil ze svého profesorského místa. Od tohoto roku až do své smrti v roce 1921 již nevydal žádné významné práce.

Charakter a rozsah ekonomické teorie

Jak již bylo zmíněno, Menger se nesnažil svrhnout klasické ekonomy. Byl celkem spokojený s jejich důrazem na univerzalitu a neproměnnost ekonomického zákona, s teorií krátkodobých cenových determinací a politikou „laissez faire“. Mengerovým úmyslem bylo rekonstruovat klasickou ekonomii a dát jí pevnější základy pomocí poptávkové a nabídkové teorie ceny a teorie monetární kalkulace. Dále se také snažil urovnat rozpor mezi teorií ceny a teorií distribuce. Silně proklamoval své úmysly zahrnout všechny ekonomické větve pod rekonstruovanou cenovou teorii ve své předmluvě k *Základům*: „Věnoval jsem zvláštní pozornost investigaci kauzálních spojení mezi ekonomickým fenoménem zahrnujícím produkty a korespondujícími činiteli produkce, ne jen za účelem vybudování cenové teorie založené na realitě a uložení všech cenových fenoménů (zahrnujících úroky, mzdy, rentu atd.) společně pod jeden unifikovaný náhled, ale také kvůli důležitým poznatkům, které jsme vložili do mnoha dalších ekonomických procesů, dříve kompletně nepochopených.“ (*Ludwig von Mises Institute* [on-line])

Menger poznal, že ve středu teorie cen založené na realitě a ekonomické teorii obecně jsou pouze lidské činy. „Člověk sám je začátkem a koncem každé ekonomiky... Naše věda je teorií lidské schopnosti vypořádat se se svými potřebami.“ (*Ludwig von Mises Institute* [on-line]) Důležitost uspokojení lidských potřeb byla potvrzena již dřívějšími autory, Menger byl však úspěšný se zavedením metody ekonomického teoretizování. Začal svůj vědecký průzkum pomocí zamyšlení se nad povahou lidské snahy uspokojit své potřeby a poté vydedukoval její okamžité důsledky. Menger si ihned všimnul, že proces uspokojování potřeb není čistě kognitivní a interní k lidské mysli, ale zásadně závislý na vnějším světě a na zákoně

příčiny a následku. To vysvětluje Mengerovo tvrzení: „Všechny věci jsou subjektem zákona příčiny a následku.“ (*Ludwig von Mises Institute* [on-line]) Bez referencí k tomuto zákonu objektivní reality je snaha člověka dosáhnout svých cílů logicky nepředstavitelná, protože subjektivní uspokojení je zapojeno do stejného kauzálního řetězce, jaký zahrnuje objektivní postavení světa.

Kauzalita není jednosměrná od objektivního postavení světa k subjektivnímu uspokojení, ale prochází oběma směry. Formulováním zákona příčiny a následku je člověk schopen rozpoznat jeho celkovou závislost na vnějším světě. Člověk se tak stává hlavní příčinnou a stejně tak i hlavním následkem v procesu uspokojování potřeb. Menger také zdůrazňoval vnitřní vztahy mezi subjektivními a objektivními aspekty akce.

Teorie mezní užitečnosti

Rozhodujícím mezníkem ve vývoji ekonomie 19. století se stal rok 1871. Právě tento rok bývá často spojován s nástupem moderní mikroekonomie, která zásadně ovlivnila vývoj předmětu i metody zkoumání moderní ekonomie. Došlo k zahájení marginalistické revoluce v ekonomii. Jedním z hlavních představitelů revoluce byl vedle W. S. Jevonse Carl Menger, který v roce 1871 vydal své *Základy*. V tomto díle mimo jiné formuloval teorii mezní užitečnosti a současně se pokusil pomocí této teoretické konstrukce vybudovat základy nové ekonomie. Tato ekonomie odmítala pojetí hodnotové teorie klasické politické ekonomie a konstruovala novou subjektivní teorii hodnoty. Výchozí metodou přístupu se stal individualismus – veškeré ekonomické jevy byly zkoumány z pozice jednotlivých ekonomických subjektů. Nová ekonomie se orientovala především na poptávkovou stranu ekonomiky s důrazem na její klíčovou roli v utváření ceny na trhu. Svou pozornost soustředila také na problém alokace omezených zdrojů. Marginalistická revoluce byla spojena, jak již název napovídá, se zaváděním marginálních veličin a s analýzou jejich dynamiky jako odhalování klíčových vlastností a faktorů pohybu systému do rovnovážných situací. Marginální analýza otevřela prostor pro systematické využívání matematického aparátu při popisu a analýze hospodářských jevů.

Teorie hodnoty

Menger prosazoval subjektivní tzv. užitečnostní teorii hodnoty statků – tvrdil, že to, jaký má statek pro určitého jedince hodnotu, je ryze subjektivní záležitostí. Navázal tím na anglického ekonoma Williama Jevonse. Rozlišoval užitnou a směnnou hodnotu, avšak považoval je též za subjektivní. Užitná hodnota statku má význam pro spotřebitele, směnná hodnota pro prodávajícího.

Hodnota, která se v průběhu životnosti statku často mění, je dle Mengera vytvářena rozhodováním lidí o důležitosti statku a vlivu na jejich život a blahobyť. Nejvyšší důležitost pro nás mají statky, na jejichž existenci a vlastnictví závisí náš život. Hodnota ostatních statků je závislá na stupni požitku, který nám jejich spotřeba přináší. Racionálně smýšlející člověk tudíž nejdříve uspokojuje potřeby, na kterých je závislý jeho život, a poté jsou teprve na řadě potřeby zvyšující blahobyť. Rozhodování o spotřebě je také závislé na délce trvání uspokojení a na jeho intenzitě. Statky přinášející dlouhodobé uspokojení s vysokou intenzitou mají pro racionálně smýšlejícího člověka opět vyšší hodnotu. Porovnáváním důležitosti jednotlivých statků se lidé snaží o co největší možné uspokojení svých potřeb – řada potřeb však zůstává neuspokojena. Rozdíly v hodnotách statků způsobují právě rozdíly v důležitosti uspokojení různých potřeb. Hodnotu statku ovlivňuje také jeho dostupné množství. Z tohoto důvodu má například voda (v zemích, kde je jí dostatek) nižší hodnotu než diamanty a zlato, což jsou statky vysoce vzácné. Jak již bylo zmíněno, hodnota statků je ryze subjektivní

záležitostí a proto statek hodnotný pro jednoho člověka může mít pro jiného člověka hodnotu téměř nulovou – je totiž závislá na jejich požadavcích a na dostupném množství daného statku. Fluktuace v hodnotách jsou ovlivněny změnami v lidských potřebách, v dostupném množství daného statku, a také v důležitosti, kterou lidé danému statku v určité době přisuzují.

Menger dělil statky do dvou základních kategorií a to na statky prvního řádu a na statky vyšších řádů. Statky prvního řádu uspokojují lidské potřeby přímo. Patří sem spotřební zboží a služby. Statky vyšších řádů uspokojují lidské potřeby nepřímo – slouží k výrobě statků prvního řádu.

Statky prvního řádu

Hodnota statků prvního řádu je dána třemi faktory. Závažností, jakou má pro konkrétního jedince uspokojení potřeby, stupněm nasycení této potřeby a množstvím statku. Závažnost a stupeň nasycení jsou subjektivními prvky, množství statku je prvkem objektivním. Toto Menger ilustroval pomocí tabulky – tzv. Mengerovy škály.

Mengerova škála

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
8	7	6	5	4	3	2	1	0	
7	6	5	4	3	2	1	0		
6	5	4	3	2	1	0			
5	4	3	2	1	0				
4	3	2	1	0					
3	2	1	0						
2	1	0							
1	0								
0									

(Menger, 1871, s. 127)

„Římská čísla označují jednotlivé potřeby, seřazené podle významu, který mají pro daného jedince. Arabská čísla symbolizují význam, který má uspokojení příslušné potřeby na různých stupních jejího nasycení. Ve sloupcích vidíme, že s postupným nasycením potřeby klesá význam jejího dalšího uspokojování.“ (Holman, 2005, s. 243) S posunem ve sloupci dolů o jeden řádek se nám zároveň o jednotku zvyšuje spotřeba statku. V prvním řádku spotřebováváme pouze jednu jednotku statku, ve druhém dvě atd.

Při určení subjektivní hodnoty statků prvního řádu se vyskytly tři základní problémové situace (tzv. kazuistické situace). Prvním problémem bylo určení hodnoty statků vyráběných v podmínkách rozvinuté směny. Je těžké určit, jakou má pro mě statek, který ve směně odevzdávám, hodnotu. V této pozici obvykle stojí tržní výrobce, který tudíž určuje hodnotu statku, který ovšem sám nespotebovává, ale pouze vyrábí. V této situaci se využívá princip ztráty – hodnota statku je určena užitečností statku, který je ve směně získán. Dalším problémem je určení hodnoty komplementárních statků, které poskytují užitek pouze společnou spotřebou. Hodnota souboru statků je dána součtem hodnot jednotlivých statků. Posledním problémem je určení hodnoty statků vstupujících do alternativní spotřeby. Hodnota je v tomto případě dána použitím, ve kterém statek poskytuje nejvyšší mezní užitek.

Statky vyšších řádů

Výrobní proces chápe Menger jako přetváření statků vyšších řádů na statky prvního řádu. Jeho cílem je uspokojení subjektivních potřeb prostřednictvím statků prvního řádu. Statky vyšších řádů se přímo nespoteblovávají a nemají proto vlastní subjektivní hodnotu. Jejich hodnotu lze však odvodit od statků prvního řádu, k jejichž výrobě slouží. „Hodnota statků vyššího řádu je přítomná hodnota budoucí očekávané hodnoty statků prvního řádu.“ (Holman, 2005, s. 244)

Menger v souvislosti se statky vyššího řádu řešil dva problémy. Prvním problémem byl přepočítání očekávané budoucí hodnoty statků prvního řádu na přítomnou hodnotu statků vyšších řádů. Přítomnou hodnotou statků vyšších řádů je podle Mengera „přítomná hodnota očekávané hodnoty, kterou bude mít produkce v čase svého dohotovení.“ (Holman, 2005, s. 244) Tuto přítomnou hodnotu je však ještě nutné diskontovat. Očekávanou hodnotu tudíž nejdříve musíme snížit o úrok a zisk podnikatele.

Druhý problém spočíval v rozpočítání hodnoty statků vyššího řádu mezi jednotlivé statky prvního řádu. Tento problém řeší teorie rozdělování nebo také tzv. teorie imputace. Hodnotu statku vyššího řádu můžeme na základě této teorie určit podle užitečnosti, kterou bychom ztratili v případě odejmutí daného statku z komplexu statků vyššího řádu. Snížení množství některého statku vyššího řádu může způsobit snížení produkce statků prvního řádu, zhoršení kvality produkce, ale také může mít za následek uvolnění statků vyšších řádů pro jinou produkci, která ovšem uspokojuje méně závažnou potřebu. „V prvním případě je hodnota „odejmutého“ statku vyššího řádu dána významem potřeb neuspokojených v důsledku snížení produkce... Ve druhém a třetím případě je hodnota „odejmutého“ statku vyššího řádu dána rozdílem významu uspokojení potřeb před a po jeho odejmutí.“ (Holman, 2005, s. 245)

Podle Mengera běží hodnototvorný proces od spotřeby k výrobě (nikoli naopak, jak tvrdili klasikové) – hodnota statků prvního řádu dává hodnotu statkům vyšších řádů. Náklady jsou podle Mengera odvozené od hodnoty statků vyšších řádů, která je dána subjektivní hodnotou statků prvních řádů. Náklady jsou tedy dány užitečností.

Teorie směny

Menger tvrdil, že podstatou směny je snaha člověka o zvýšení svého subjektivního uspokojení – k tomuto slouží ekonomická směna. Jedná se o směnu nižších hodnot za vyšší. Základním předpokladem ekonomické směny je, že každý účastník směny musí vlastnit statek, který pro něj má menší subjektivní hodnotu, než jakou by měl statek druhého účastníka. Důležité je také stanovení vhodného směnného poměru, na základě kterého se bude směna uskutečňovat.

Ke směně vede lidi již zmíněná snaha o maximální uspokojení svých potřeb. Příjmy ze vzájemné směny jsou závislé na třech podmínkách. Kromě základního předpokladu směny (viz předchozí odstavec) je to také schopnost uvědomit si vztah mezi subjektivními hodnotami statků pro oba účastníky směny a v neposlední řadě schopnost směnu uskutečnit. Pokud jeden či více těchto předpokladů chybí, je uskutečnění směny mezi dvěma jednotlivci ekonomicky nemožné.

Cena se vytváří mezi horní a dolní hranicí ceny. Horní hranici představuje příslušné vyšší ocenění kupujícího a dolní hranici příslušné nižší ocenění prodávajícího. Pokud cena dosáhne až k jedné z těchto hranic, směna se neuskuteční, jelikož by byla neekonomická. Takto

se cena vytváří v případě izolované směny – směny mezi dvěma jedinci. Pokud je kupujících a prodávajících více, zúží se interval, ve kterém se cena může pohybovat.

Menger ve svých *Základech* popisoval jak směnu na konkurenčním trhu, tak i směnu na trhu monopolním. Cena se ale podle něj na obou trzích tvoří stejně. Jediný rozdíl je v rozhodování o nabídce. „Na rozdíl od monopolu, který je schopen omezením nabídky maximalizovat zisk trhu, konkurující si výrobci budou zvyšovat rozsah produkce tak dlouho, dokud budou mít z jednotky produkce stále ještě nějaký (byť i malý) zisk.“ (Holman, 2005, s. 247) Na objemu nabídky závisí, která z ocenění kupujících budou směrodatná.

„...ekonomická směna přispívá, jak jsme viděli, k lepšímu uspokojení lidských potřeb a k nárůstu bohatství účastníků stejně tak efektivně, jako fyzický nárůst ekonomických statků.“ (Menger, 1871, s. 190)

Teorie peněz

Peníze nejsou produktem dohody mezi skupinkou lidí ani nevznikly na základě nějakého zákona. Nikdo je nevyalezl. Peníze jsou zkrátka přirozeným produktem lidského hospodaření – vznikly na základě spontánního chování lidí, za účelem ekonomičtější výroby a směny. Ke vzniku peněz podle Mengera (i řady jiných ekonomů) došlo z důvodu složitosti a obtížnosti naturální směny. V dobách naturální směny museli lidé udržovat zásoby statků vyšších řádů, aby mohli vyrábět statky prvního řádu. Získávat tyto statky naturální směnou až v době jejich potřeby by bylo velmi nákladné. „S tím, jak se výroba statků prvního řádu stává „kapitalističtější“, zvětšuje se počet statků vyšších řádů, jejich časová struktura se stává komplikovanější a prodlužuje se celková doba mezi použitím statků vyšších řádů a získáním statků prvního řádu.“ (Holman, 2005, s. 247) Při udržování naturálních zásob se také zvyšuje koordinativní nejistota – výrobci předem neví, jaká bude poptávka po statcích prvního řádu a tím pádem neznají ani potřebné množství statků vyšších řádů. Nákladnosti udržování naturálních zásob statků vyšších řádů a koordinativní nejistoty se můžeme vyvarovat právě používáním peněz, jakožto univerzálního směnného prostředku, který všichni přijímají a za který lze vše kdykoli koupit. Zásoby statků vyšších řádů jsou nahrazeny univerzální zásobou peněz. Díky existenci peněz mohou výrobci pořizovat statky vyšších řádů až v okamžiku potřeby.

V době svého vzniku měly peníze v různých oblastech své specifické formy v závislosti na ekonomické situaci daného území. Ekonomickou formou peněz se v době jejich vzniku staly drahé kovy. Výroba peněz z drahých kovů však měla své stinné stránky – určování pravosti a ryzosti kovů a potřeba dělení těchto tvrdých materiálů na kusy odpovídající jednotlivým transakcím. Dělení bylo vyřešeno výrobou mincí a drahé kovy časem nahradily kovy běžnější (např. bronz nebo mosaz), které ovšem byly za kovy drahé směnitelné. Jednalo se o tzv. druhotné peníze – jejich hodnota byla vyšší než hodnota materiálu, ze kterého byly vyrobeny. V době progresivního rozvoje obchodu – době, kdy fungování peněz zapříčinilo ekonomický růst, ve které komodity různého druhu jsou směňovány jedna za druhou, vznikl nápad, že veškeré komodity by měly stát v konkrétním vzájemném cenovém vztahu, na základě kterého mohou být směňovány.

Touto teorií se Menger zabývá také ve své knize *O původu peněz*. „...komodity by se měl její vlastník vzdát výměnou za jinou komoditu, pro vlastníka více užitečnou. Ale že každá hospodářská jednotka ve státě by měla být připravena směniti své statky za malé kovové disky, které jsou, jako takové, evidentně neužitečné, je procedura tak protichůdná běžnému průběhu věcí...“ (Menger, 1892, s. 11) Právě tuto záhadu se ve své knize snaží rozluštit.

Spor o metodu s německou historickou školou

Mengerova kniha *Základy* vyvolala u stoupenců německé historické školy doslova odpor. Na základě tohoto faktu vydal Menger metodologické pojednání *Zkoumání o metodě společenských věd a politické ekonomii zvláště*. Práce obhájí teoretické bádání ve společenských vědách. Menger rozlišuje dva typy ekonomických jevů – konkrétní a obecné. Konkrétní ekonomické jevy lze pozorovat v běžném životě. Podstatu a zákonitosti těchto jevů lze podle Mengera zjistit jen na základě teoretického studia obecných ekonomických jevů. Historická metoda se zabývala pouze historickým vývojem těchto jevů a nemohla tak dospět ke skutečnému systému ekonomické vědy. Obecné ekonomické jevy jsou hromadné a pravidelné jevy ekonomického života. Poznat tyto jevy lze na základě teoretického zkoumání a to pomocí realisticko-empirické či exaktní metody. „Realisticko-empirická metoda vidí ekonomické jevy v jejich typických reálných formách (s přihlédnutím k jejich specifičnosti). Exaktní metoda prohlubuje poznatky zjištěné realisticko-empirickou metodou: zkoumá a odhaluje, co je pro typické reálné formy společné (bez ohledu na specifičnosti), a hledá exaktní ekonomické zákony.“ (Holman, 2005, s. 248) Základním nástrojem exaktní metody je abstrakce od podružného a zaměření se na podstatné.

Menger ve svém *Zkoumání* tvrdil, že historická metoda zkrátka neumožňuje porozumět ekonomickým jevům a procesům. To podle Mengera umožňují jen realisticko-empirické a exaktní metody. Velmi ostře kritizoval Mengerovo *Zkoumání* německý představitel historické školy Gustav Schmoller. Na základě této kritiky vydal Menger *Omyly historismu v německém národohospodářství* a právě touto událostí začal tzv. spor o metodu. Mnozí tento spor považovali za zbytečný, ale obzvláště Schmoller si šel tvrdě za svým a představitele rakouské školy dokonce označil za stoupence abstraktního směru. Tento spor dozněl až koncem 80. let – bez vítězů a poražených. Obě strany uznaly, že ekonomie se zkrátka nemůže orientovat pouze na empirii, historii či čistě teoretické bádání.

Závěr

Carl Menger se spíše než jako výborný novinář proslavil svými ekonomickými poznatky. Byl jedním z hlavních představitelů marginalistické revoluce, která byla spojena se zaváděním marginálních veličin. Během svého života formuloval řadu teorií. Mezi nejznámější patří například Mengerova teorie hodnoty, která byla založena na dělení statků do dvou skupin – statky prvního řádu a statky vyšších řádů. Hodnotu statků prvního řádu odvozoval od závažnosti uspokojení potřeby, stupně nasycení potřeby a množství statku. Statky vyšších řádů poté vznikají následnou přeměnou statků prvního řádu prostřednictvím výrobního procesu. Známa je také jeho teorie směny. Menger tvrdil, že podstatou směny je směňování nižších hodnot za vyšší, s cílem zvýšit své subjektivní uspokojení. Za důležité také považoval stanovení vhodného směnného poměru. Prostřednictvím teorie peněz vysvětlil důvod vzniku peněz. Peníze pokládal za přirozený produkt lidského hospodaření. Účelem jejich vzniku byla ekonomičtější výroba a nahrazení složité a obtížné naturální směny. Díky svým ekonomickým přístupům se dostal do sporů s německou historickou školou, které doznely až koncem 80. let.

Použitá literatura

HOLMAN, R. (2003): *Vývoj ekonomického myšlení*. Liberální institut, Praha, 2003.

HOLMAN, R. (2005): *Dějiny ekonomického myšlení*. C. H. Beck, Praha, 2005.

MENGER, C. (1871): *Principles of Economics*. Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2007; Orig.: *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*. 1871, [on-line]. URL: http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=1279&Itemid=27

MENGER, C. (1892): *On the Origins of Money*. Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2009; Orig.: *Origins of Money*. 1892, [on-line]. URL: <http://mises.org/store/Origins-of-Money-P637.aspx>

Dějiny ekonomického myšlení [on-line]. Brno: Masarykova univerzita. Posl. úpravy 2. 4. 2010 [cit. 2010-04-02]. URL: <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/esf/js08/dejiny/web/index.html>

Ludwig von Mises Institute [on-line]. Auburn: Ludwig von Mises Institute. Posl. úpravy 1. 3. 2010 [cit. 2010-03-01]. URL: <http://mises.org/about/3239>

4. 4. 2010

Soňa Putírková

3. ročník, K07407